

Mehmet ERSAN, **Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı**, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, 190 sayfa.

İbrahim BEYTER*

İnsanın var olduğu en eski tarihten bu yana insanların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için organize olmaları gerekmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla ortaya konulan en belirgin faaliyet devlet kurma eylemidir. İşte kurulan bu devletler, bilindiği gibi doğmuş, yaşamış ve yıkılmıştır. Bizim vatan olarak sahip olduğumuz Anadolu'da da çeşitli devletler kurulup yıkılmıştır. Anadolu'ya 1000'li yıllardan sonra akın akın gelen Türkler burada siyasi bir organizasyon oluşturmuştur ve bunun en önemli ayağını da Türkiye Selçuklu Devleti teşkil etmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin parçalanma sürecini anlatan bu eser, genel olarak Anadolu'daki Selçuklu hâkimiyetinin zirvede olduğu bir dönemde nasıl kısa bir süre içinde işin tersine çevrilip devletin yıkılmasını göstermesi bakımından ilginçtir. Eserin hazırlanmasında temel amaç; büyük bir devletin gücünün zirvesindeyken bazı devlet adamlarının şahsi çıkarları için devleti nasıl felakete sürüklediği ve devletin hangi şartlar altında kurulduğunun bilinmesi kadar, devletin nasıl yıkıldığının bilinip tarihin tekrerrütmesini engellemektir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı adlı bu eser, Önsöz, Giriş, beş bölüm, Sonuç, Bibliyografya ve Dizinden oluşmaktadır. Eserin Girişinde genel olarak Türkiye Selçuklu Devleti kurucularının ata yurdu olan Orta Asya'dan ayrılıp Anadolu'ya gelişi ve burada nasıl bir çaba sonucu devlet kurup vatan edindikleri hakkında genel bilgi verilmektedir. Bunun yanında kısaca ilk Türk-Bizans çatışmaları, Haçlı Seferleri ve onun getirdiği tahribat ve devletin nasıl kısa sürede zirveye ulaştığı ile ilgili kısa da olsa bilgi bulmak mümkündür.

Eserin ilk bölümü olan "*Kuruluş ve Yükseliş Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti*," üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar sırayla "*Siyasi Durum, Ekonomik*

---

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi

Gelişmeleri Sağlayan Politikalar ve Yakın ve Ortadoğu'da Siyasi Durum olarak adlandırılmıştır. İlk kısımda Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş ve yükselişinde hizmet eden sultan ve devlet adamlarının faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir. İkinci kısımda ise devletin yıkılış dönemine kadar takip ettiği ekonomik faaliyetler belirtilmektedir. Son kısımda ise Yakın ve Ortadoğu'da bulunan Abbasiler, Harezmsahlr, Eyyubiler, Memlûklular ve Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti üstündeki emelleri ve ilişkileri hakkında kısa bir çerçeve çizilmektedir.

İkinci bölüm olan *“Siyasi Kurumlarda Çözülme”* ise, dört kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım *“Hükümdar ve Üst Yönetim”* başlığı altında ele alınıp devletin yıkılışa gitmeden önceki sultanların- özellikle I. İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubad'ın tutumları sonucu önemli bazı devlet adamların tasfiye edilmesiyle devletin geçirdiği zor durum gözler önüne serilmektedir. İkinci kısım olan *“Devletin Moğol Hâkimiyeti Altına Sokulması”* başlığı altında ise Köseadağ mağlubiyeti sonucu bazı devlet adamların Moğollarla mücadeleden çekinip anlaşmaları sonucu devletin Moğol hâkimiyeti altına girmesi ve Moğolların Anadolu'ya hâkim olmalarını anlatmaktadır. *“İç Çekişmeler”* adlı üçüncü kısımda ise genel olarak devlet adamların çeşitli makamlar için birbirleriyle mücadelesi ve Selçuklu soylu şehzadelerin sultan olmak için birbirleriyle mücadelesi ile bunda rol oynayan devlet adamlarının faaliyetleri sonucu devlet çatısının nasıl çatırdadığını göstermesi bakımından ilgiye değer bilgi sunmaktadır. Son kısım *“1256 Yılı İşgalinin Sürece Etkisi”* başlığı altında 1256 yılı Moğol-Selçuklu çatışması sonucu devletin artık tamamen Moğol hâkimiyeti altına girmesini ve bundan sonraki süreçte Pervane Muineddin Süleyman'ın devleti adeta sultanmış gibi yönetmesi ve Moğollarla anlaşması sonucu faaliyetleri ve ölümü hakkında bilgiye yer verilmiştir.

“Sosyal Sorunlar” başlıklı üçüncü bölümde *“Türkmenler”* hakkında bilgi verilmektedir. Burada genel olarak, Selçukluların kuruluş ve gelişiminde Türkmenlerin ifa ettiği büyük hizmetlerin devletin menfaati açısından değeri belirtildikten sonra; Moğol önünden kaçarak Anadolu'ya sığınıp devlet hizmetine giren Türkmenlerin-özellikle Harezmliler devlet üst kademelerinde bulunan İran kökenli ve gulâmlıktan yetişen diğer Türklerle devlet yönetimi konusunda anlaşmazlığın ortaya çıkışı ve bunun mücadele sahasına dökülüğü ile devlet üzerindeki olumsuz tesir incelenmiştir. Bu mücadeleyi kaybeden Harezmliler, devlet yönetiminden tasfiye edilmiş ve bunun sonucunda çıkan isyan incelendikten sonra; Babailer İsyanı, Moğol işgaline tepki olarak ortaya

çıkan Türkmen hareketleri, uclardaki Türkmenlerin tutumları, Hatiroğlu İsyanı, Memluk Sultanı Baybars'ın Anadolu üstündeki faaliyetleri ve buna karşılık Moğolların Anadolu seferi, Karamanoğullarının hareketleri sonucu Konya'yı ele geçirmeleri ve Selçuklu sultanı olarak Alaeddin Siyavuş'u ilan etmeleri ve daha sonra yenilip geri çekilmeleri gibi Selçukluların bu en zor döneminde ortaya çıkan tabloyu bize bu bölüm mükemmel bir şekilde sunmaktadır.

Dördüncü bölüm ise “*Ekonomik Sorunlar*”ı ele almakta ve iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım “*Ekonomik Yapıyı Bozan Gelişmeler*” ile ilgili genel çerçevede bilgi vermektedir. Burada ilk olarak yönetimde ortaya çıkan aksaklıkların ekonomideki yansımaları ortaya konulduktan sonra; Moğol İstilasası, isyanların ve taht mücadelelerinin devlete getirdiği mali külfetin devletin dağılışındaki etkisinin önemi görülmüştür. İkinci kısımda ise, “*Moğol Boyunduruğunun Ekonomiye Yansıması*” ele alınmış ve Moğollarla yapılan anlaşmalar sonucu yüksek miktarda verilen yıllık vergiler, Moğol elçilerin ağırlanması ve buna karşılık neredeyse tüm Moğol beylerine yollanan büyük meblağlı hediyelerin karşılanması sorunu ve Moğolların çeşitli bahanelerle Anadolu'ya yolladıkları birliklerin şehirleri yağmalaması ile geri dönmeleri için verilen rüşvetlerin devleti nasıl felakete sürüklediği gözler önüne serilmektedir.

Son Bölüm ise “*Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu*” başlığını taşımakta ve iki kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde genel olarak işaret edilen bilgilere göre, artık Anadolu coğrafyası Moğol Beylerinin de faaliyet sahasına girmiş ve merkezi Moğol hükümetinin bunların isyan girişimlerini bastırırken Anadolu'da ortaya koyduğu faaliyetler halk ve devlet üstünde daha da büyük bir yıkım bırakmıştır. Bölümün ilk kısmı “*İlhanlılar ve Gölge Sultanlar*” adını taşımaktadır. Burada ilk olarak III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Mesud'un Moğollar elinde oyuncak haline gelmelerinin devletteki yansımaları ve buna karşılık Yavlakoğlu Nasıreddin'in halkı rahatlatan uygulamaları ele alınmış, daha sonra Türkmenlerin yeniden isyan etmeleri -özellikle Germiyanlılar, Karamanoğulları ve Kastamonu bölgesindeki Türkmenler- bazı Moğol emirlerin -Toğaçar Noyan ve Baltu Noyan- merkezi hükümetlerine karşı isyanları ve bunun sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin girdiği zor durum incelenmeye tabi tutulmuştur. Daha sonra tahtın boş kaldığı 1296-98 yılları arası devletin dört devlet adamı arasında adeta bölünmesini ele alan eser, bunların halktan daha fazla vergi alabilmek için yaptıkları zulümlerin halk ve devlet üzerindeki olumsuz tesirleri hakkında bilgi sunmaktadır. Tüm bunlardan sonra Sultan Alâeddin Keykubad ve II. Mesud'un ikinci saltanatı sırasında artık devletin

tamamen yıkılmaya yüz tuttuğunu gözler önüne seren ikinci kısım, “*Hanedan Mensupları Hakkındaki Son Kayıtlar*” başlığını taşımakta olup, bu kısımda devletin son yılları hakkında kaynaklarda bulunan bilgi kırıntıları ele alınmıştır.

Sonuç kısmında çalışma hakkında genel bir değerlendirilme yapılmış, Türkiye Selçuklularının ve bu devletin çöküş döneminin Anadolu tarihi açısından taşımakta olduğu öneme işaret edilmiştir. Bibliyografya, üzerinde çalışılan dönem ile ilgili tüm yerli ve yabancı kaynakların yanında, konuya ışık tutabilecek olan araştırma eserleri de içermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; birinci el kaynaklara dayalı olarak ve konunun ülkemizdeki en önemli uzmanlarından biri olan Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Ersan tarafından kaleme alınmış olan eser, özellikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemi ile ilgili müstakil bir eser bulunmadığından dolayı değerli olup, kaynaklarda dağınık vaziyette bulunan bilgileri derli toplu bir şekilde istifademize sunmaktadır.